

Den (själv)medvetna konsumenten

Politisk konsumtion och studenters strävan
efter erkännande

Av:

Adam Strömdahl Östberg

Simon Helperin

Sociologiska Institutionen

Kandidatuppsats i sociologi, 15 h.p.
Ht 2017

Handledare: Raoul Galli

Stockholms
universitet

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka hur åtta studenter vilka identifierar sig själva som medvetna konsumenter, använder politisk konsumtion som strategi för att söka erkännande inför sig själv och andra. På så vis ämnar vi bidra till kunskap om politisk konsumtion. Studien tar särskild hjälp av teoretiska begrepp konstruerade av Pierre Bourdieu. Metoden som används för datainsamling är semistrukturerade intervjuer. Utifrån detta syfte har följande frågeställningar formulerats: *Vilka strategier använder åtta studenter för att söka erkännande genom politisk konsumtion? Vilka blir konsekvenserna av dessa strategier och hur skiljer de sig mellan männen och kvinnorna i studien?*

Tidigare forskning visar att hur mycket av en persons konsumtion som är politisk beror på position och roll i samhället. Framförallt kvinnor och de med akademisk utbildning tenderar att vara de största politiska konsumentgrupperna. Vidare vet vi att Sverige internationellt sett har relativt hög politisk konsumtion. Många upplever att det är svårt att göra rätt inför sig själva och inför samhället i relation till politisk konsumtion. Genom Bourdieus teoretiska perspektiv där både aktören och strukturen fångas in i begreppet habitus har vi undersökt hur åtta studenter i Stockholm hanterar frågor om rätt och fel i relation till politisk konsumtion. Resultat och analys presenteras utifrån följande teman: *Att konsumera politiskt; Kunskapskapital; Konstruktionen av ett självreflexivt habitus*. De två första temana beskriver strategier för att nå erkännande, det vill säga ackumulera vad Bourdieu kallar symboliskt kapital. Det sista temat ämnar till att beskriva aspekter och konsekvenser av respondenternas habitus utifrån dissonans, ambivalens och skam. Slutligen pekar studien på en skillnad i hur män och kvinnor känner kring politisk konsumtion. Denna studie är explorativ och uppmuntrar till vidare studier om såväl studenter som andra samhällsgruppers relation till politisk konsumtion.

Nyckelord

Politisk konsumtion, Pierre Bourdieu, habitus, symboliskt kapital, erkännande, reflexivitet

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Avgränsningar och begrepp	2
Politisk konsumtion	2
Medveten konsument.....	2
Självreflexivitet	3
Disposition av uppsatsen	3
Tidigare litteratur.....	4
Teoretiska utgångspunkter	4
Symboliskt kapital och erkännande	4
Habitus	5
Teoretisk tillämpning	6
Teorikritik	6
Tidigare forskning	7
Politisk konsumtion	7
Metod.....	9
Metodval	9
Urval	10
Etiska aspekter	11
Praktiskt genomförande.....	12
Analysprocess	13
Metodkritik.....	13
Spridning och representation.....	15
Insamlingsmetod	15

Resultat och analys	16
Att konsumera politiskt.....	16
Konsumtion	16
Bekännelser	17
Förståelse	17
Kunskapskapital.....	18
Sakkunnighet.....	18
Kritisk hållning	19
Ideal	20
Konstruktionen av ett självreflexivt habitus.....	21
Konsekvenser av självreflexivitet	22
Skillnader mellan respondenterna	23
Diskussion	24
Distinktion	25
Vem är den politiska konsumenten?	26
Vad beror skillnaden mellan män och kvinnor på?	27
Kritik.....	27
Vidare forskning.....	28
Referenser	29
Tryckta källor	29
Elektroniska källor	31
Bilaga 1	32

Inledning

“Den medvetna konsumenten har gått från den franska fina maten med vita servetter och dukar till att äta böngryta” (Ulrika Torell, måltidshistoriker, från Köttets Lustar, SVT)

Många människor idag försöker vara medvetna om sin konsumtion. Vi utsätts dagligen för artiklar, kampanjer och åsikter om ekologiska bananer, FairTrade-certifierat kaffe, veganism och grödor odlade på ockuperad mark. En del försöker medvetet göra det rätta i dessa frågor, precis som de försöker göra rätt i livet i övrigt. Men vad som är rätt eller fel och vad som ger legitimitet inom gruppen, klassen och samhället är inte alltid givet. Vi dras mellan olika grupper, åsikter, impulser och måste balansera vår egen privatekonomi i relation till detta. Kampen om att göra vad som anses rätt, är en kamp om erkännande.

Politisk konsumtion, det vill säga konsumtion som motiveras med ett moraliskt och/eller politiskt ställningstagande, har ökat i Sverige och internationellt sett ligger Sverige högt upp i statistiska undersökningar (Crépault 2013:96-97). I föreliggande studie medverkar åtta studenter i Stockholm som själva identifierar sig som medvetna konsumenter. De har intervjuats om hur de förhåller sig till politisk konsumtion, i vilken utsträckning de praktiserar den, i vilken utsträckning de tror på den och hur de hanterar känslor av uppgivenhet, misslyckande och skam kopplade till politisk konsumtion. Vi har valt att analysera deras beteenden och strävan med hjälp av Pierre Bourdieus centrala teoretiska begrepp habitus, symboliskt kapital och erkännande samt strategier. Bourdieu ser stora delar av mänskligt beteende som en strävan efter erkännande, där individer söker sin egen och sin grups bekräftelse. Att söka erkännande är att söka symboliskt kapital, som kan beskrivas som icke-materiella tillgångar som ger status inom en grupp. Alltså kan den som lyckas förvärva symboliskt kapital åtnjuta gruppens erkännande och bekräftelse. Habitus kan beskrivas som individens “förkroppsligade arv” (Galli 2016:146) och är ett begrepp som söker fånga in helheten av individers och grupperns utbildning, scheman för beteenden, tankegångar och ideologier i form av livsstilar, smak, val och sätt att vara. Vad som är symboliskt kapital och samtidigt socialt erkännande är beroende av individens och gruppens habitus, som i sin tur är produkten av utbildning, levnadsbana samt sociala nätverk.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur åtta studenter vilka identifierar sig själva som medvetna konsumenter, använder politisk konsumtion som strategi för att söka erkännande inför sig själv och andra. På så vis ämnar vi bidra till kunskap om politisk konsumtion. Studien tar särskild hjälp av teoretiska begrepp konstruerade av Pierre Bourdieu och metoden som används för datainsamling är semistrukturerade intervjuer. Utifrån detta syfte har följande frågeställningar formulerats:

- *Vilka strategier använder åtta studenter för att söka erkännande genom politisk konsumtion?*
- *Vilka blir konsekvenserna av dessa strategier och hur skiljer de sig mellan männen och kvinnorna i studien?*

Avgränsningar och begrepp

Här följer definitioner av uppsatsens centrala begrepp, för att kunna ge läsaren en ökad förståelse för såväl begreppen i sig och för uppsatsen som helhet.

Politisk konsumtion

Vi har valt att utgå ifrån Stolle och Michelettis (2013) definition av politisk konsumtion:

”[A] host of complex and consistent lifestyle choices, including the regular or temporary purchase of certain products for political, ethical or environmental reasons” (Stolle & Micheletti 2013:37).

Denna definition valdes då Micheletti är den kanske främsta forskaren i Sverige på området, därmed upplever vi att hennes definition är den mest etablerade inom forskningsfältet. Vidare när vi frågade våra respondenter vad de tänkte när de hörde begreppet “politisk konsumtion” så svarade det överlag i linje med Michelettis definition, vilket stärkte oss i att hålla fast vid den definitionen.

Medveten konsument

I tidigare forskning finns ingen konkret definition av begreppet medveten konsument/konsumtion. Vi har därför valt att formulera det som att: *en medveten konsument anser sig ha kunskap om politisk konsumtion och konsumerar aktivt politiskt.*

Denna definition är inte uttömmande och är medvetet stipulerad för att vara så tillåtande som möjligt utan att bli trivial. Att ha en alltför rigid definition skulle göra det svårt att hitta respondenter och potentiellt gjort respondenterna alltför homogena.

Självreflexivitet

Definitionen av självreflexivitet utgår i första hand från Giddens (1991) som menar att självet, i det senmoderna samhället, har blivit ett reflexivt projekt där individen aktivt måste skapa sig en identitet, en självberättelse. I Giddens teori har samhällen i västvärlden, genom modernisering, rört sig mot ett post-traditionellt tillstånd där traditioner tidigare varit ett effektivt sätt att lösa inre konflikter mellan olika värderingar (Giddens 1994:104). Det vi tar fasta på i Giddens teori är att det inte längre är självklart vad som är rätt och fel och att detta är en ständigt pågående inre process att avgöra. Vi använder begreppet självreflexivitet för att beskriva individens, och särskilt våra respondenters, predikament och intar i övrigt ingen position gällande Giddens samhällsmodell.

Disposition av uppsatsen

Inledningsvis avhandlas studiens syfte, frågeställningar, begreppsdefinitioner och avgränsningar. Därefter redovisas studiens teoretiska utgångspunkter, där studiens teoretiska ramverk förklaras genom Pierre Bourdieus nyckelbegrepp habitus, symboliskt kapital och erkännande samt strategier, där en avslutande diskussion om val av teori även förs. Detta följs av tidigare forskning om politisk konsumtion. Därefter presenteras studiens etiska aspekter, praktiska genomförande, analysprocessen samt för- och nackdelar relaterade till studiens metod. Studiens resultat och analys redovisas i avsnittet med samma namn där resultaten från det empiriska materialet analyseras utifrån valda teori. Detta avsnitt delas in i de tematiska underrubrikerna *Att konsumera politiskt*; *Kunskapskapital*; och *Konstruktionen av ett självreflexivt habitus*. Detta avsnitt genererar en avslutande del där resultat och analys diskuteras utifrån studiens frågeställningar för att slutligen ge förslag på framtida forskning.

Tidigare litteratur

Teoretiska utgångspunkter

"The main thing is that they [Bourdieu's concepts] are not to be conceptualised so much as ideas, on that level, but as a method. The core of my work lies in the method and a way of thinking. To be more precise, my method is a manner of asking questions rather than just ideas. This, I think is a critical point." (Bourdieu 1985, citerad i Reay 2004:439)

Bourdieu's formulering ovan är en bra inledning till denna del om teoretiska utgångspunkter. Bourdieu var noga med att påpeka att hans teorier och begrepp helt kan förstås först när de används som redskap för att beskriva och analysera ett empiriskt material (Broady 1991:167). Vi instämmer med Bourdieu och presenterar därför en så kondenserad definition av hans begrepp som möjligt för att de sedan kan komma till sin rätt i analys, resultat och diskussion.

Symboliskt kapital och erkännande

Bourdieu conceptualiserar och diskuterar flera kapitalformer, men det viktigaste för denna studie är det övergripande *symboliska kapitalet*. Symboliskt kapital kan kort beskrivas som "det som erkänns" (Broady 1991:169). Med detta menas tillgångar som erkänns som värdefulla av en större social grupp (utöver rent ekonomiska och materiella värden, vilka Bourdieu kallar *ekonomiskt kapital*). Kampen om erkännande i samhället är alltså en kamp om symboliskt kapital. Den kanske mest allmänt kända formen av symboliskt kapital som Bourdieu konstruerat är *kulturellt kapital*, vilket var den dominerande symboliska kapitalformen i det Frankrike som han studerade under särskilt 1960- och 70-talet (Bourdieu 1984). Erkännande kan se olika ut i olika kontexter, där begrepp som status, legitimitet, heder, anseende, värdighet och rykte är möjliga beskrivningar av symboliskt kapital (Broady 1991:169). Vi har valt att använda begreppet *kunskapskapital* för att beskriva den primära formen av symboliskt kapital som denna studies respondenter både har och försöker ackumulera mer av, istället för det i Bourdieus tradition mer använda begreppet *utbildningskapital*. Detta för att begreppet utbildningskapital associeras allt för starkt med titlar och examina som förvärvas genom utbildning snarare än kunskapen som förvärvas (Broady 1991:169). Utöver det så har begreppet använts i analyser av universitetsvärlden, som fokuserat på hur klasser reproduceras genom utbildning (Lidegran 2009). Begreppet kunskapskapital passar i sammanhanget bättre då vi ämnar fånga in kunskaper som inte är

direkt kopplade till universitetskunskaper. De senare presenteras under egen underrubrik i avsnittet *Resultat och analys*.

Genom att ackumulera symboliskt kapital förskaffas prestige, status och erkännande inom gruppen, tyngdpunkten i den här uppsatsen är just erkännande. Vi följer här Wacquants tolkning av Bourdieu: ”[...] Bourdieu holds that the ultimate spring of conduct is the thirst for dignity, which society alone can quench” (Wacquant 2008:265). För att tillförskaffa sig symboliskt kapital kan individer använda en rad olika *strategier*. Vilka strategierna är beror på gruppen, klasstillhörigheten och den sociala spelplanen¹ (Broady 1991:179-180).

Habitus

Habitus kan beskrivas som ett “*system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen*”(Broady 1991:225). Dessa dispositioner formas genom våra liv, av till exempel föräldrar, vänner, utbildning samt relationer genom livet. Varje individ har ett eget unikt habitus men det går även att tala om “klasser av habitus”, vissa habitus ligger närmare varandra och kan grupperas ihop (Broady 1991:226-227).

Samvariationer, eller överensstämmelser mellan habitus i egenskap av livsstilar och sociala positioner, kallar Bourdieu för homologier. Därmed kan sägas att den teoretiska tillämpningen fungerar för att leta homologier mellan sociala system av relationer mellan positioner och system av dispositioner (habitus) (Broady 1991:232). Habitus bestäms av ens erfarenheter, vanor och befintliga kapitaltillgångar, men det bestämmer också hur kapitalvolymen förvaltas och investeras samt vilka kapitalformer eftertraktas. Om någon föds in i en familj där utbildning värderas högt, gör det att hen själv får tillgång till ett utbildningskapital men också att hen själv kommer värdera och investera i utbildningskapital i framtiden. För att utbildningskapital ska generera erkännande krävs dock att det anses värdefullt att ha utbildning även utanför familjen, det vill säga en överenskommelse om utbildningens värde i en större grupp i samhället. (Broady 1991:227-228). På så sätt är habitus både strukturerade och strukturerande strukturer, någons position vid födseln bestämmer kapitaltillgångar (strukturerade) och detta påverkar i sin tur vilka kapitalformer som värderas och eftersträvas senare i livet (strukturerande) (Broady 1991:225).

¹ Intuitivt kan begreppet strategi låta som något rationellt, medvetet kalkylerande. Det är dock inte så Bourdieu definierar begreppet, utan strategier kan även vara omedvetna (Broady 1991:180).

Teoretisk tillämpning

Tillämpningen av Bourdieus nyckelbegrepp habitus, symboliskt kapital och erkännande samt strategi hjälper oss att organisera, kategorisera och tolka respondenternas sinnesförnimmelser (Svensson 2015:216). De teoretiska begreppen har tillämpats under hela studiens process, från arbetet med att utveckla intervjuguiden till analys och diskussion av resultatet. Då habitus både strukturerar och är strukturerande hjälper begreppet oss att; söka möjliga bakomliggande orsaker till respondenternas utsagda tankar och upplevelser om politisk konsumtion; finna aspekter av hur de använder politisk konsumtion för att forma sitt habitus. Att tillämpa de teoretiska begreppen symboliskt kapital och erkännande ger oss möjlighet att finna drivkrafter och därmed också hjälpa oss finna strategier hos respondenterna. Genom den teoretiska tillämpningen kan vi kort sagt härleda utsagor om individuella handlingar och attityder till strukturer och dimensioner i samhället, för att på så vis finna ett sociologiskt perspektiv på fenomenet. Tillämpningen av Bourdieus nyckelbegrepp hjälper oss därmed att besvara studiens två frågeställningar.

Teorikritik

Att tillämpa Bourdieus teoretiska begrepp kan kritiseras. Hans nyckelbegrepp, symboliskt kapital, konceptualiserades i ett tidigt stadium utifrån begreppet heder genom etnologiska studier av det kabylliska samhället i Algeriet och utvecklades senare utifrån en fransk utbildningskontext där det viktigaste symboliska kapitalet var *kulturellt kapital* (Broady 1991:196-197). Han talar i *Distinktionen* (Bourdieu 1984) om *la Culture*, kultur med stort K, där distinktionen och diskrepanserna mellan ”finkultur” och ”folklig kultur” kan tyckas te sig mer definierade och konkreta i relation till samhällsklasser än i Sverige idag. (Broady 1991:211ff) Att det i Sverige idag inte skulle finnas en definierad finkultur kontra folklig kultur är dock diskutabelt och Bourdieus relevans påvisas ständigt då hans teoretiska begrepp gång på gång appliceras i nya studier inom olika kontexter och forskningsfält (Adams & Raisborough 2008; Galli 2012; Skeggs 2000).

En annan möjlig kritik är att denna studie inte tillämpar teoretiska perspektiv från andra sociologer som skrivit om ämnen relaterade till (politisk) konsumtion. Exempelvis Zygmunt Baumanns teori om konsumtion som identitetsskapande i en flytande modernitet hade varit fruktbar, där en problematisering av politisk konsumtion skulle kunna göras (Aakvaag

2011:304-305). Ett annat liknande teoretiskt perspektiv som hade kunnat appliceras är Ulrich Becks teorier om risksamhälle och individualisering (Aakvaag 2011:86-287). Liksom Bourdieus teoretiska perspektiv har bland annat Baumans teorier applicerats i vetenskapliga studier om politisk konsumtion. (Dalglish 2014). Även Giddens, som vi har tagit vår definition av "självreflexivitet" ifrån, skulle kunna ha använts (se *Avgränsningar och begrepp*).

Att tillämpa dessa alternativa sociologiska perspektiv hade kunnat vara intressant, men att vi i slutändan valde Bourdieus teoretiska begrepp beror på flera aspekter. Främst tilltalades vi av hur Bourdieus begrepp, framförallt erkännande och habitus, tillät oss göra en analys av våra respondenter där aspekter av reflexivitet fick plats. Samtidigt kunde vi placera dem i en samhällelig kontext där deras beteende kunde förklaras ur ett strukturellt perspektiv. Vidare tillät konceptet om kamp för erkännande vår analys att ha en mer övergripande, sociologisk blick samtidigt som analysen inte låg alltför långt från hur våra respondenter själva skulle förklara sitt eget beteende.

Tidigare forskning

Politisk konsumtion

I en artikel av Adams och Raisborough (2008:1165) analyseras konsumtion av FairTrade utifrån flera perspektiv, varav ett bourdieuskt klassperspektiv och reflexivitet tillämpas. FairTrade är en oberoende certifiering av produkter för att förbättra arbets- och levnadsvillkor för arbetare i länder där fattigdomen är utbredd (FairTrade 2017). Adams och Raisboroughs artikel inspirerade till denna studies teoretiska utgångspunkt, där refereras till forskning om politisk konsumtion av bland annat Michele Micheletti. Hon utvecklar begreppet politisk konsumtion och beskriver det som en form av politiskt deltagande, i vilken olika former av politisk konsumtion diskuteras och placeras i historisk kontext (Micheletti 2003:ix-x).

Micheletti har tillsammans med Dietlind Stolle även presenterat en förklaringsmodell till varför utbildning tycks vara en betydande aspekt till vilka som konsumerar politiskt, där tre huvudsakliga orsaker relaterade till högskoleutbildning identifieras (Stolle & Micheletti 2013). För det första ger högskoleutbildning de nödvändiga verktyg och den kompetens som krävs för att kunna konsumera politiskt. Den kognitiva förmågan tränas upp att kritiskt kunna

granska massmedia och informationsflöden. För det andra kräver politisk konsumtion en viss nivå av intresse och kunskap om politik i allmänhet, vilket författarna ger stöd för genom forskning om att politiskt intresse och kunskap ökar i relation till utbildningsnivå. För det tredje ökar även inkomst i relation till utbildning och då politisk konsumtion innebär att vara selektiv i sin konsumtion innebär en högre inkomst också en ökad möjlighet att konsumera politiskt. (Stolle & Micheletti 2013:62)

Det har gjorts en del kvantitativ forskning gällande omfattningen av politisk konsumtion, bland annat där västerländska demokratier jämförts gällande bojkott och buykott. Begreppet bojkott innebär att en individ avstår från att konsumera en produkt av etiska skäl för att aktivt visa sitt missnöje gentemot producenten, medan buykott innebär att konsumenten aktivt stöttar producenten genom att konsumera en produkt (Stolle & Micheletti 2013:39-40). Statistik från 2002 visar att Sverige ligger i topp, 27,2 procent av de tillfrågade hävdar att de både engagerar sig i bojkott och buycott, jämfört med exempelvis 13 procent i USA (Crépault 2013:96-97).

Inom kvalitativ forskning om politisk konsumtion undersöks bland annat hur individer konsumerar politiskt. Szmigin, Carrigan och McEachern (2009) har en liknande forskningsdesign som denna undersökning och lyfter fram flexibilitet och dissonans hos medvetna konsumenter. Artikeln fokuserar på avståndet mellan respondenternas uttalade etiska principer och deras faktiska konsumtion. Detta avstånd tas även upp av Carrington, Zwick och Benjamin (2016), där författarna menar att detta avstånd, eller "gap" som de väljer att kalla det, upprätthåller en kapitalistisk struktur (ibid.). Utifrån premissen att det kapitalistiska systemet slutligen kommer förinta sig självt på grund av miljöförstöring, menar författarna att med den etiska konsumtionens inträde på marknaden upprätthåller och räddar i förlängningen den medvetna konsumenten det kapitalistiska systemet från dess självutplånande (ibid.). Detta cyniska forskningsperspektiv på etisk eller politisk konsumtion bygger till stor del på Slavoj Žižeks (1989) kritik mot etisk konsumtion, där Žižek utifrån lacaniansk psykoanalys tolkar politisk konsumtion som ett verktyg för att hålla fast individerna i en nyliberal ideologi².

² I diskussionen kommenteras hur resultatet relaterar till Žižeks tolkning av politisk konsumtion (sid 27). Denna uppsats tar dock ingen ställning till hans samhällsdiagnostik och begreppet "nyliberal ideologi".

Det har gjorts flera explorativa, kvantitativa studier av sambandet mellan kön och politisk konsumtion. Neilson (2010) visar till exempel att kvinnor är i högre utsträckning än män benägna till buykott utifrån deras sociala kapital och altruistiska värderingar. I en survey från 2002 jämförs 145 vita mäns och 200 vita kvinnors värderingar och miljömedvetenhet i USA, där visar resultatet att kvinnor i högre grad prioriterar altruism och miljömedvetenhet än män (Dietz et al. 2002). Vidare visar ännu en kvantitativ studie, från Kanada, att kvinnor i högre utsträckning än män är villiga att betala mer för miljövänliga produkter, med förklaringen att kvinnor i högre utsträckning än män värderar omsorg och relationer (Laroche et al. 2001). En senare survey, från 2011, styrker tidigare nämnda resultat att kvinnor är mer villiga att konsumera ekologisk mat (Tobler et al. 2011).

Metod

Metodval

Då syftet med denna studie är att undersöka hur politisk konsumtion används av respondenterna för att vinna erkännande, bestämdes att en kvalitativ metod var bäst lämpad. Motiveringen var att "strävan efter erkännande" med nödvändighet implicerar bakomliggande värderingar och drivkrafter som inte på ett enkelt sätt kan fångas med en kvantitativ metod. Vi valde att använda oss av semistrukturerade intervjuer med studenter i Stockholm. Den intervjuguide (se *Bilaga 1*) som utgjort underlag för intervjuerna har strukturerats i teman som fångar in olika aspekter som de teoretiska begreppen pekar ut och söker svar på.

Genom att ställa både frågor öppna för tolkning och mer konkreta frågor, kunde vi delvis ge respondenterna svängrum och högt i tak samtidigt som vi rörde oss i riktning mot svar som berörde alla teman. (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:38-39) Som komplement till utsagorna från intervjuerna har vi även observerat kroppsspråk och manér under intervjuerna för att fånga så många uttryck som möjligt av respondenternas habitus, då habitus även är förkroppsligat.

Urval

De tre kriterier som vi har utgått ifrån gällande urvalet av respondenter är; att de är inskrivna på ett lärosäte för examensberättigad akademisk utbildning och bor i Stockholm; att de är under 30 år; att de identifierar sig som medvetna konsumenter. Valet av antal intervjuade bygger på resonemanget att generaliserbarhet i en kvalitativ undersökning är begränsad och att vi snarare ämnar vara explorativa och söka en djupare förståelse för en begränsad grupp attityder och åsikter gällande politisk konsumtion. Dock kan det argumenteras för att studien likväl får teoretisk generaliserbarhet genom att empirin analyseras utifrån ett mer generaliserande teoretiskt ramverk. (Ahrne & Svensson 2015:26-28). Vidare ämnar vi att *exemplifiera* hur individer i den här populationen (politiska konsumenter och studenter) kan svara, där ställer vi oss i samma tradition som bland annat Loveday (2016:1144).

Genom att intervjua unga vuxna studenter får vi en urvalsgrupp med personer som i varierande grad nyligen kommit att få en egen ekonomi, med nya förutsättningar på konsumtionsmarknaden. Detta gör dem intressanta att undersöka om en är intresserad av hur konsumtionsmönster börjar. För det andra har studenter ofta begränsade ekonomiska medel, vilket gör att politisk konsumtion blir ett val med konsekvenser för studenter på ett annat sätt än för dem som arbetar och till exempel har en heltidslön. Utöver detta är urvalet också baserat på tidigare forskning om kopplingen mellan utbildningsnivå och engagemang i politisk konsumtion (se *Tidigare forskning*). Nedan följer en kort sammanfattning av respektive respondent (alla namn är fingerade av respekt för anonymitet, se *Etiska aspekter* ovan):

1. **Lisa: kvinna, 28 år och studerar till en kandidat³ i filmfoto, på Stockholms dramatiska högskola**, med en tidigare kandidat i filmvetenskap. Född i Stockholm men uppvuxen i en förort till Åbo, Finland. Modern är målare, fadern var arbetslös och sedan förtidspensionerad på grund av sjukdom.
2. **Jonatan: man, 27 år och studerar idéhistoria (halvtid) på kandidatnivå, på Stockholms universitet**, med en tidigare kandidat i teaterregi på Stockholms

³ Om de läser ett program har vi skrivit "studerar till en kandidat". Om de går en kurs har vi skrivit "studerar på kandidatnivå", även om de planerar att ta en kandidatexamen i det ämnet.

dramatiska högskola. Född och uppvuxen utanför Östersund. Båda föräldrarna är jordbrukare på en ekologisk bondgård.

3. **Sara: kvinna, 23 år och studerar sociologi på kandidatnivå, på Stockholms universitet.** Född och uppvuxen utanför Borlänge. Modern var ekonom, fadern var maskinist men förtidspensionerades på grund av sjukdom och kort därefter även modern på grund av utbrändhet.
4. **Karin: kvinna, 29 år och studerar etnologi på kandidatnivå, på Stockholms universitet.** Född och uppvuxen i Uddevalla. Modern är lokaljournalist, fadern arbetade i livsmedelsbutik och utbildade sig till elingenjör under Karins uppväxt.
5. **Nina: kvinna, 26 år och studerar statsvetenskap på kandidatnivå, på Stockholms universitet,** med en tidigare magister i förvaltningsrätt från Södertörns högskola. Född och uppvuxen i Arvika. Modern är konstnär och författare, fadern var inte närvarande under uppväxten.
6. **Gabriel: man, 20 år och studerar till en kandidat i logik, filosofi och matematik, på Stockholms universitet.** Född och uppvuxen i Stockholm. Modern är doktorand i socialt arbete, fadern är utbildad psykolog men arbetar som restaurangchef.
7. **Peter: man, 21 år och studerar till en kandidat i lingvistik, på Stockholms universitet.** Född och uppvuxen i Stockholm. Fadern är yrkeshögskolelärare i systemvetenskap, modern är redaktör och docent i litteraturvetenskap.
8. **Emma: kvinna, 24 år och studerar till psykolog på Umeå universitet med nuvarande praktik, på Karolinska sjukhuset.** Född och uppvuxen i Stockholm. Båda föräldrarna är jurister.

Etiska aspekter

Denna uppsats förhåller sig till Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer med fyra huvudkrav: *informationskrav*, *konfidentialitetskrav*, *samtyckeskrav* och *nyttjandekrav*. Detta för att säkerställa respondenternas säkerhet och integritet i deltagandet av denna studie.

Inför varje intervju fick respondenterna kort information om studiens syfte, hur och varför de deltar och att deltagandet är frivilligt; detta för att säkerställa *informationskravet* (Vetenskapsrådet, 2002:7-8). Därefter ställdes frågan om godkännande att intervjun spelades

in, med försäkran om att respondenten förblir anonym. *Samtyckeskravet* tog vi hänsyn till genom att alla respondenter gav sitt samtycke till att delta och att anonymiserade citat kan publiceras i uppsatsen. De hade likväl rätt att avbryta sin medverkan såväl under som efter intervjun (Vetenskapsrådet, 2002:9-11). Genom att vidta försiktighetsåtgärder gällande det empiriska materialet såsom ljudinspelning, utskrivna transkriptioner och medverkandes personuppgifter säkerställs *konfidentialitetskravet* (Vetenskapsrådet, 2002:12-13). Inga personer utanför studien har tillgång till den obearbetade empirin och den bearbetade, anonymiserade empirin får ej användas utanför studien i kommersiellt syfte, på så vis säkerställs även *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet, 2002:14-15).

Praktiskt genomförande

För att värva respondenter har vi utnyttjat våra sociala nätverk. Det kan vara svårt att på förhand veta hur medveten en student faktiskt är kring politisk konsumtion, därför har vi kontaktat vänner och bekanta från olika lärosäten i Stockholm, vilka i sin tur tipsat oss om studenter som de känner eller går i samma kurs som och ser som politiska konsumenter. Vi har medvetet sökt nå en jämn fördelning av män och kvinnor och någorlunda spridning vad gäller ämnena de studerar.

Inledningsvis utfördes två testintervjuer för att vidareutveckla en bra intervjuguide. Därefter gjordes intervjuerna utspritt över de sista tre veckorna i november 2017. Att sprida ut intervjuerna möjliggjorde att transkription och förkodning kunde utföras löpande under intervjuperioden. Dessutom upplevdes en empirisk mättnad mot de sista intervjuerna och vi kunde därför välja att fokusera särskilt på de delar av ämnet som ännu inte blivit lika diskuterat i de tidigare intervjuerna.

Platserna där intervjuerna gjordes varierade, men de flesta intervjuer utfördes i enskilda grupprum på respondenternas respektive lärosäten. Att vi valde att boka grupprum beror dels på; att respondenten skall känna sig trygg i att kunna prata fritt utan yttre störning och i lokaler de är vana att vistas i; att det gav bra förutsättningar för ljudinspelning. (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:43-44)

Analysprocess

Analysen började redan under intervjutillfällena. Genom att göra semistrukturerade intervjuer kunde följdfrågor ställas utifrån vad som diskuterades under intervjun. Detta ställer höga krav på att vara aktiva lyssnare och realtidsanalysera utsagorna. Efter varje intervju fördes sammanfattande anteckningar, där en övergripande analys av respondentens svar genomfördes. Enstaka observationer av kroppsspråk och betoning av ord noterades under intervjuerna och användes som analysunderlag. Därefter transkriberades materialet. Transkriptionen utfördes i det lingvistiska mjukvaruprogrammet ELAN vari processen delades in i två steg för att strukturera och bli förtrogna med det empiriska materialet. I det första steget segmenterades ljudinspelningen i korta beståndsdelar av ena författaren, för att sedan skrivas ut i sin helhet av den andra, där varje segment blev en textrad. Intervjuerna transkriberades ordagrant och i talspråk för att även fånga subtila detaljer som när en respondent avbryter och ändrar sitt svar mitt i en mening. De citat som presenteras i *Resultat och analys* har redigerats, för att läsaren enklare ska förstå utsagorna. Det rör sig om talspråk, upprepningar och sådant som kan misstolkas av läsaren.

Nästa steg bestod i att färgkoda de utskrivna intervjuerna. Kodningen var till en början av öppen och preliminär karaktär, där likheter och skillnader mellan intervjuerna identifierades och där teman successivt arbetades fram. Fördelen med att börja med en preliminär kodning är att det tvingar en att gå in mer öppen i processen, vilket kan göra det lättare att se mönster och företeelser som inte utan vidare låter sig förklaras av Bourdieus teoretiska begrepp.(Rennstam & Wästerfors 2015:224). Efter den första öppna kodningen utfördes en andra kodning baserad på Bourdieus kapitalformer, social bakgrund, men också skam, dissonans och ambivalens. Vidare kodades olika indikationer på klassbakgrund och identitetsmarkörer baserade på utsagor om familj och uppväxt. Allt eftersom kodningen fortlöpte blev några mönster mer framträdande och vissa, om än intressanta i sig, sorterades bort i resultatet då de saknade relevans för frågeställningarna.

Metodkritik

I och med att denna studie grundar sig på respondenternas egna subjektiva uppfattningar är replikation eller rekonstruktion i stort sett omöjligt, detta gäller givetvis kvalitativ metod i stort. Samtidigt har vi noterat att resultaten till stor del stämmer överens med andra studier

inom området politisk konsumtion med kvalitativ metod. Detta ger indikation om att denna studie urval till viss del kan representera en större population. Som kritik mot metoden semistrukturerad intervju, kan sägas att forskaren har möjlighet att styra respondenten till att skapa en verklighet som stämmer överens med forskarens. Samtidigt är fördelen med denna intervjuform att respondenten har möjlighet att just diskursivt röra sig mer fritt än i en mer fast strukturerad intervjusituation.

Då metodvalet för denna studie är semistrukturerade intervjuer innebär det att den empiriska datan samproduceras av respondent och intervjuare, vilket innebär att intervjuens analytiska slutresultat konstruerats tillsammans. Det är därmed viktigt att vi som intervjuare är medvetna om vår forskarroll, vilka vi är eller hur vi framstår, i relation till respondenterna. Genom att vara reflexiva om rollen som intervjuare och de egenskaper vi har som studenter i sociologi och att vi är två vita män, det vill säga i maktposition, är vi medvetna om att detta både kan påverka hur den empiriska datan produceras och därmed vilket resultat som genereras för studien. (Ahrne & Svensson 2015:19-20)

Under genomförandet av en intervju framkom att respondenten hade missförstått vad politisk konsumtion är och därmed både saknade kunskaper om ämnet samt hade liten egen erfarenhet av att själv konsumera politiskt. Respondenten uppfyllde därmed inte de kriterier för urvalsgruppen som satts upp och kunde därmed inte analyseras utifrån samma premisser som de andra respondenterna. Denna intervju är därför inte med i resultat och analys utan räknas som bortfall.

Ett epistemologiskt problem är att respondenternas känslor och åsikter, som kan vara latenta och otydligt formulerade, blir särskilt starka och artikulerade när de måste uppge dem i en intervju. Två av respondenterna sade uttryckligen att intervjun gav dem en möjlighet att artikulera positioner de hade haft innan men inte riktigt tänkt igenom. Resultatet kan således anklagas för att vara en amplifiering av deras normala åsikter och känslor, därför rekommenderas läsaren att fortsättningsvis ha detta i åtanke. Detta är dock ett problem som gäller för all samhällsvetenskaplig forskning, kvalitativ såväl som kvantitativ. Hur vet vi att människor återger sitt beteende ärligt när de svarar på enkäter eller intervjuer? Är människor överhuvudtaget kapabla att verbalt återge sina inre mentala tillstånd och fenomenologiska upplevelser? Detta är allmänna vetenskapsfilosofiska frågor som gäller all samhällsvetenskap och kan inte besvaras inom ramen för denna uppsats. Vad vi kan säga är att sådana

epistemologiska problem inte innebär att undersökningar och intervjuer inte skall utföras, men dessa frågor är viktiga att ha i åtanke både när en utför och läser vetenskapliga undersökningar.

Spridning och representation

Studien hade som ambition att nå en så jämn könsfördelning som möjligt, men fördelningen i urvalet kom att bli tre män och fem kvinnor. Att urvalsgruppen inte blev jämnt fördelad med fyra kvinnor och fyra män berodde på det ovan nämnda bortfallet. I sökandet efter en ny, åttonde respondent fann vi ingen man som var villig att ställa upp under den begränsade tidsramen. Därför blev den åttonde respondenten en kvinna. Eftersom en del av resultaten behandlar just skillnaden mellan män och kvinnor är detta viktigt att påpeka.

Även andra aspekter av spridning och representation går att ha invändningar emot. Majoriteten av urvalet består av studenter från Stockholms universitet, med svensk medelklassbakgrund som alla studerar samhällsvetenskap, humaniora eller estetiska ämnen. Ambitionen var att nå en större spridning, men även här var tidsfaktorn en begränsning. Överlag visade det sig vara svårare än väntat att få respondenter att ställa upp på en längre intervju. Faktum var att flera potentiella respondenter tackade nej när de fick reda på hur lång tid intervjun skulle ta, eller ställde in med kort varsel.

Insamlingsmetod

En ytterligare invändning mot metodvalet är att våra frågeställningar, som rör strategier och beteenden snarare än åsikter, möjligen bättre skulle besvaras genom en etnografisk fältstudie med deltagande observationer. Det kan till viss del vara sant, men problemet med observationer, i detta specifika fall, var delvis att vi hade en begränsad tidsram men också att konsumtion och åsiktsbyggandet därom, är något en utför sporadiskt och delvis undermedvetet. De kontexter där vi samlat mest material skulle då vara när informanterna handlade och när de diskuterade konsumtion med vänner. Till skillnad från om en exempelvis undersöker kulturen på en specifik arbetsplats, rör ämnet för denna uppsats något som formas över långt tid och sällan formuleras helt explicit. Därför skulle det kräva observationer under en längre period för att få något konkret att analysera. Slutligen kan det vara svårt att få respondenter att gå med på att bli observerade under så långt tid och så ingående som det skulle krävas. Trots de kända problemen med intervjuer, att utsagor om beteende och attityder

inte alltid speglar faktiska beteenden och attityder slog vi fast att intervjuer är den bästa möjliga metoden för att nå det som skulle besvara våra frågeställningar.

Resultat och analys

“[D]en⁴ ständiga känslan av att det är väldigt, väldigt svårt att göra rätt, jag känner mig inte nöjd för att jag har köpt ekologiskt nödvändigtvis” (Emma)

Utifrån teorin har vi tagit fram vad vi identifierar som strategier som strävar till att vinna erkännande och symboliskt kapital i relation till konsumtion – så kallad *politisk konsumtion*. Vi tar även upp vilka konsekvenser som dessa strategier har för respondenterna, samt noterbara skillnader mellan dessa konsekvenser.

Att konsumera politiskt

Det kan tyckas trivialt att påpeka, men våra respondenters främsta strategi att nå erkännande i relation till politisk konsumtion var just att konsumera politiskt. Vi har gjort den tolkningen baserat på att samtliga respondenter uppgav att de ville konsumera politiskt i så stor utsträckning som möjligt och att de har som mål att öka sin politiska konsumtion långsiktigt. Samtliga respondenter sa även att de kände ånger vid vissa tillfällen de handlat produkter som inte är “politiska” utifrån sina egna principer.

Konsumtion

Gabriel, Sara och Karin uppgav att runt nittio procent av den mat de konsumerade var politiskt motiverad i någon utsträckning, därtill även att Gabriel nästan enbart handlade sina kläder second hand. Jonatan, Lisa, Peter och Emma uppgav att runt hälften av deras totala konsumtion var politiskt motiverad, där alla utom Jonatan påpekade att de konsumerade kläder second hand i hög grad. Nina uppgav att runt trettio procent av det hon konsumerade var politiskt i någon utsträckning.

⁴ Hakparentes på första bokstav i citat används när citatet är hämtat från en redan påbörjad mening.

Nina uppger att hon är strikt vegan: “[S]å jag köper inte kött och inte mejeriprodukter och inte skinnkläder och så vidare”. Detta är intressant i relation till att Nina uppger att hon i övrigt har en relativt låg andel politisk konsumtion, tio till tjugo procent av hennes matkonsumtion klassar hon själv som politisk. Jämför detta med Jonatan som uppger att ca hälften av hans konsumtion är politisk, men vars relation till kött skiljer sig från Ninas: “[Jag] har ganska svårt att äta det anonyma köttet... just det här industriella köttet.” Jonatans föräldrar driver en ekologisk gård och berättar att när han hälsar på dem kan han äta kött från deras gård. Även Peter uppger att cirka hälften av hans konsumtion, enligt egen klassificering, är politisk. Om köttkonsumtion säger han:

“Nu till exempel köper jag inte rött kött alls i affär, försöker liksom begränsa det till andra saker... Jag känner att det finns någon form av skala, om man säger att vi har sojafärs på ena sidan och världens mest genmodifierade ko på andra sidan så är kyckling lite mer hållbart kan jag tycka”.

Bekännelser

Samtliga respondenter gav exempel på när de själva misslyckats med att leva upp till sina ideal. Nina beskrev exempelvis hur hon ibland kunde tänka att: “Jag borde verkligen inte köpa den här produkten. Och så tänker jag på hur den har blivit producerad... Och sedan kollar jag på den lite bättre varan och så kollar jag på prislappen”. Gabriel beskrev hur han ibland kunde köpa en vegetarisk hamburgare på McDonalds istället för att laga mat hemma: “[J]ag äter den och på ett plan är det fett och socker och kolhydrater, men så slänger jag pappret och bara jaja, varken gott eller givande”.

Dessa historier kan ses som en form av bekännelser som även om de inte ursäktar felsteget åtminstone förklarar det, för att påpeka att dessa politiska konsumenter faktiskt är människor som gör misstag som alla andra. I Ninas fall togs också den egna finansiella situationen upp för att poängtera att hon har begränsade resurser och gör vad hon kan.

Förståelse

Samtliga respondenter (utom Peter) uttryckte tydligt att de är medvetna om att politisk konsumtion ofta är dyrt och att de som har ett mindre ekonomiskt kapital är ursäktade. Jonatan poängterade att han ogillade att ämnet var så “moralbetonat” men att han samtidigt har svårt att ursäkta de som har “väldigt mycket resurser”. Peter uttryckte den här positionen svagast. Han sade sig ha svårt för normer som var “påtvungade” men påpekade samtidigt att en sådan norm kanske är nödvändig för att människor ska förändra sitt beteende. Karin sa att

hon har förståelse för att folk inte konsumerar politiskt, om dessa: “[I]nte har möjligheten eller pengarna eller lusten eller vad det nu kan vara”. Likaså poängterade Nina att en inte kunde ställa samma krav på alla människor på att de ska konsumera politiskt: “*Det måste finnas ett utbud och man måste kunna ha råd*”. På frågan om hur Sara tänker kring andra människor som inte konsumerar politiskt svarar hon att det är ett privilegium att kunna tänka så mycket på det: “[D]et är ett intresse för mig och jag har inte något emot att tänka på det”.

Sammantaget tycktes respondenterna försöka tona ner det “moraliserande” i deras förespråkande av politisk konsumtion. Vi tolkar deras utsagor som en vilja att inte framstå som alltför “aggressiva” i sina ståndpunkter; framförallt tycks de inte vilja att deras åsikter ska kunna tolkas som “dömande” av de som inte konsumerar politiskt på grund av lågt innehav av ekonomiskt kapital.

Kunskapskapital

Nedan följer en redogörelse för tre strategier som vi identifierade hos studenterna och som vi menar visar på att de besitter en viss typ av symboliskt kapital, *kunskapskapital*.

Sakkunnighet

Sju av åtta respondenter förde fram tydliga kunskaper de hade på det konsumtionspolitiska området. Exempelvis tog Lisa upp ett för oss okänt problem med ekologisk bomull: “*Ekologisk bomull och icke-ekologisk bomull hamnar i högar som är extremt nära varandra, så det är oftast väldigt troligt att de som märks med att det är ekologisk bomull behöver inte vara det*”. Jonatan, vars föräldrar driver en ekologisk bondgård framförde att många stora jordbrukare idag ser ”ekologiskt” som en marknadsnisch och att en av anledningarna att konsumera ekologiskt är att ändra denna uppfattning. Vidare refererar Emma till en bok i psykologi hon läst där författarna gör en koppling mellan konsumtion av hållbara produkter och inkomst. Att konsumera politiskt innebär en större risk för låginkomsttagare jämfört med höginkomsttagare då konsekvensen av att betala lite mer för en hållbar produkt inte är lika påtaglig: “*För en person med lägre inkomst är riskfaktorn av att köpa en dyr, mer hållbar produkt för hög, så den [personen] kommer inte ta det beslutet*”. Som följd av detta anser Emma att politisk konsumtion därmed är kopplad till klass.

Gabriel får frågan ifall FairTrade-certifiering är något han letar efter när han handlar, på vilken han svarar att han i stort sett bara köper kaffe “direct trade”. Han ombuds utveckla vad detta innebär och berättar att han köper kaffe från ett lokalt rosteri på Södermalm som köper kaffebönor direkt från små kaffeodlingar istället för att gå genom FairTrade: “[D]å får de [arbetarna på kaffeodlingarna] *alla pengar, utan att det går till någon mellanhandsdistributör*”.

Vår intervjuguide innehöll inga explicita frågor där respondenterna ombads berätta om sina sakkunskaper (se *Bilaga 1*). Det var istället under diskussioner om hur och varför de konsumerar politiskt som det verkade falla sig naturligt för dem att ta upp specifika fakta. Denna tendens att föra fram vad de kan om ämnet, tyder på en vilja att visa att deras åsikter är sakligt grundade, både i fall där de kritiserar och förespråkar politisk konsumtion. Att berätta vad de vet om politisk konsumtion, att föra fram fakta, blir alltså ett sätt att visa sitt innehav av kunskapskapital.

Kritisk hållning

Som nämnts ovan har Gabriel en hög grad av politisk konsumtion, både gällande mat- och klädeskonsumtion, ändå vidhåller han ett kritiskt förhållningssätt till politisk konsumtion som verktyg för förändring:

“Det positiva med politisk konsumtion är inte konsumtionen, utan det är politiken. Alltså hur mycket miljön påverkas av att jag inte äter kött och konsumerar ekologiskt är försvinnande liten, men det skickar ändå ut en signal till min omgivning om att jag är vokal med det.”

Gabriels användning av begreppet “vokal” syftar till att han samtalar om politisk konsumtion med folk i sin omgivning och på så vis för budskapet vidare. Vi tolkade under intervjun hans utsago som att han anser det viktigare att torgföra budskapet om politisk konsumtion än att faktiskt konsumera politiskt. Därför frågade vi om han exempelvis anser det lika konstruktivt att vara vegan som att låtsas vara vegan om en lyckas förmedla ett budskap för andra om att vara vegan lika effektivt. På denna fråga svarade Gabriel att han håller med till viss del. “[P]å påverkansplanet definitivt, sedan är det ju en skillnad i etik och djurrätt”.

Likt Gabriel har även Sara ett kritiskt förhållningssätt. Hon säger att hon pendlar mellan att tänka att det finns konsumentmakt och därmed att politisk konsumtion är ett verktyg för förändring, till att hon tänker att det är kapitalistiska krafter som fått folk att tro att konsumentmakt finns: *“Det är bara en ond cirkel som handlar om att folk vill få bättre*

självförtroende liksom. En narcissistisk liten bubbla som vi västerlänningar har skapat... vi bara skapar egenvärde i bullshit". Mot slutet av intervjun med Jonatan kommer begreppet "hållbar tillväxt" på tal; det vill säga att sträva efter fortsatt tillväxt men inte på bekostnad av miljö eller arbetares villkor. På frågan om vad han har för åsikt gällande begreppet "hållbar tillväxt" svarar han: "Det tycker jag (skratt) är ett ljug", samtidigt som han sätter fingret mot bordet för att förstärka poängen.

Vidare för Lisa fram kritik kring att det råder bristande information i samhället: "Det tror jag är conspiratory, att det medvetet är väldigt luddigt". Hon menar på att det finns en medveten säljstrategi hos företag och organisationer att märkningarna på produkterna är oklara i hur de exempelvis är bättre för miljön, för att folk inte ska kräva mer information eller ställningstagande.

Det är värt att poängtera att dessa respondenters kritiska hållning förmodligen inte beror på brist på kunskap i området. Som tidigare nämnts driver Jonatans föräldrar en ekologisk bondgård och Lisa hade vid intervjutillfället precis arbetat på en så kallad hybriddokumentär, det vill säga en blandning av kampanjfilm och dokumentär, om en FairTrade-fabrik i Bangladesh. Alla respondenter gav uttryck för en kraftig kritik mot politisk konsumtion, dess effekter och kapitalismen i sin helhet. Denna kritik kan tyckas irrationell med tanke på deras samtidiga positiva inställning till politisk konsumtion. Vi återkommer till denna motsättning.

Ideal

Alla respondenter formulerade tydlig kritik mot politisk konsumtion och kapitalism. Samtidigt delade samtliga respondenter ett ideal om "minimalistisk konsumtion" som delvis också stod i motsats till politisk konsumtion och kapitalism. Politisk konsumtion som begrepp antyder att någon form av konsumtion sker, men samtliga respondenter tog upp återhållsamhet som en form av politisk konsumtion. Detta var inget vi frågade efter, utan dök upp på initiativ av respondenterna själva. "Jag har en dröm att leva väldigt minimalistisk", svarar Nina på frågan om hur en idealkonsument skulle kunna tänkas se ut. Minimalism ter sig vara ett livsstilsideal som inte bara motiveras av politiska argument om miljö och produktionsförhållanden. Emma ger exempel på hennes minimalismideal: "[A]lltså jag kan kolla på sådana videos på folk som typ har slängt tre kvitton på fem år, att de har konsumerat så lite". Likt Emma försöker Gabriel formulera ett ideal om minimalism som är mer än bara politiskt: "[R]ent personfilosofiskt tycker jag väl att det är ganska eftersträvansvärt att

konsumera så lite som möjligt... jag vill inte säga mindfulness, men liksom lite minimalism”.

Liknande svar återfinns hos samtliga respondenter. Peter talar om en dröm han har att bo på landet och vara självförsörjande och därmed inte behöva konsumera något alls.

Formulerandet av ett minimalistiskt ideal tolkar vi som en omedveten strategi i kampen för erkännande. Givet deras kunskap om problem både med att konsumera politiskt men också med att inte göra det, ter sig detta ideal naturligt då det placerar dem i en mellanposition. Att ha minimalism som ideal blir ett mindre problematiskt ideal att eftersträva.

Konstruktionen av ett självreflexivt habitus

Att konsumera politiskt, förhålla sig kritisk och ha och framföra goda sakkunskaper samt att formulera ideal om konsumtion, tolkar vi som strategier för att förvärva erkännande i sina egna och särskilt i andras ögon. Genom ackumulation av detta erkännande förvärvas i förlängningen också ett ökat symboliskt kapital.

En beskrivning av vilka kapitalformer en individ värderar och vilka strategierna hen använder för att ackumulera kapital, är en beskrivning av hur individens habitus formats och fortsätter att formas, men också att förändras (mer eller mindre) längs livsbanan. Samtliga våra respondenter anser att politisk konsumtion är något bra och eftersträvar att konsumera politiskt så mycket som möjligt. Men att okritiskt och helhjärtat konsumera politiskt är en strategi de väljer bort. Jonatans formulering av denna motvilja mot att helhjärtat konsumera politiskt var talande för gruppen. Han förklarade att han kunde “störa” sig på de som helhjärtat konsumerar politiskt och när vi frågade honom varför sade han: *“Det är väl att känna sig nöjd med det”*. Denna instinktiva motvilja bygger på att respondenterna är medvetna om saklig kritik mot politisk konsumtion, men också att de inte vill framstå som alltför “nöjda” med sin insats. Att inta en cynisk hållning och vara strängt emot politisk konsumtion är dock inte heller ett strategiskt alternativ för studiens respondenter. De är för medvetna och trosvissa om de faktiska positiva konsekvenser som deras konsumtion kan ha. Gabriel beskriver sig själv som: *“Väldigt väldigt väldigt vänster”* och är kritisk till politisk konsumtion men när vi frågar varför hans kritik inte gör att han väljer bort att konsumera politisk säger han att det skulle vara: *“[V]äldigt ignorant och privilegierat”*. Istället bygger våra respondenters strategier på att kombinera politisk konsumtion med kritik av politisk konsumtion, antikapitalistiska ideal och en ödmjuk inställning gentemot andras konsumtion.

Dessa strategier för att söka erkännande tolkar vi som strategier som alla leder till och beror på självreflexivitet, där det som utgör symboliskt kapital är sådana tillgångar som tyder på en kritisk genomtänkt hållning. Det är en hållning som baseras på flera olika aspekter, kort sagt en självreflexiv hållning. Deras beskrivna strategier och ideal liknar varandra i det avseendet; därmed kan deras habitus beskrivas som grundad i ett självreflexivt ”system av dispositioner” (enligt habitusdefinitionen ovan).

I teoriavsnittet beskrivs habitus som både strukturerat och strukturerande, habitus är en effekt av vilka kapitaltillgångar vi besitter, men också vilka vi kommer att investera oss i att söka erhålla. Att inse att möjliga argument för och emot politisk konsumtion finns, gör det möjligt för respondenterna att vara självreflexiva och gör samtidigt att de därigenom återinvesterar sig i sådana aktiviteter som reproducerar självreflexivitet just i form av en värderad och erkänd tillgång, egenskap och resurs; kort sagt, en kapitalform.

I Bourdieus efterföljd letar vi som sagt homologier och korrespondenser hur respondenternas habitus är formade och där självreflexivitet en viktig beståndsdel. Deras något motsägelsefulla positioner inför politisk konsumtion skapade dock friktion hos flera av våra respondenter, och ledde även till ångest och skam. Under nästa rubrik undersöks två tydliga konsekvenser av självreflexiviteten och dessa negativa känslouttryck.

Konsekvenser av självreflexivitet

Respondenternas egna strategier och åsikter krockade ibland med deras eget beteende vilket gav upphov till *dissonans* och *ambivalens*. Dissonans mellan deras åsikter att en bör konsumera politiskt och de gånger då de misslyckas med att leva upp till sina ideal. Ambivalens som en konsekvens av deras kritik av politisk konsumtion som en försåtlig kapitalistisk metod för att lösa strukturella problem samtidigt som de ändå menade att både de själva och andra borde konsumera politiskt.

Som vi sett ovan gav samtliga respondenter uttryck för skarp kritik mot politisk konsumtion. När vi frågar Jonatan om han anser att det har en effekt att konsumera politiskt, svarar han “*Ja tyvärr [suck]*”. När vi följer upp med varför han lägger till ett “tyvärr”, svarar han: “*Det finns en bild av individansvar, bara vi köpte rätt saker skulle samhället bli toppen och liksom, det skulle vara lättare om det var så... å andra sidan finns det inte så många alternativ*”. I ett annat talande exempel tar Emma upp Black Friday, en importerad “högtid” från USA där

affärer en månad innan jul annonserar reapriser. Emma inleder diskussionen med att i en suck påpeka att vi (intervjuarna) säkert redan har pratat en hel del om fenomenet, men att det är något hon tänkt och känt mycket inför: “[U]nder Black Friday, att jag liksom avskyr det, för allt man bara konsumerar [som] man inte behöver ... men också en stress av saker jag missar [att köpa], det är jättedubbelt”.

Emmas dubbla känslor tolkar vi både som uttryck för ambivalens och för dissonans, men de kan även ses som en form av bekännelse och en kritisk hållning. Andra exempel på när dissonans och ambivalens framträder, går att hitta ovan under rubrikerna *sakkunnighet; Kritisk hållning; och Bekännelser*.

Dessa upplevelser av dissonans och ambivalens ter sig för oss oundvikliga givet respondenternas val av strategier; självreflexivitet implicerar en självvrannsakan och i den processen är ofta negativa känslor oundvikliga. Alla respondenter utom Gabriel och Karin uttryckte att de upplevde skam och/eller ångest relaterat till konsumtion, och då ofta i relation till just känslor av ambivalens och dissonans.

Skillnader mellan respondenterna

Den största skillnaden mellan våra respondenter var att kvinnorna i högre utsträckning än männen sade sig uppleva skam och ångest på grund av politisk konsumtion. Men den avgörande skillnaden mellan män och kvinnor var inte huruvida de var ambivalenta eller upplevde dissonans, utan skillnaden bestod i hur de hanterade dessa motstridiga känslor. Männen tycktes klara av att förlika de motstridiga känslorna med sin självbild på ett betydligt mer smärtfritt sätt än kvinnorna. Som konsekvens verkade männen uppleva mindre skam och ångest. Jämför exempelvis här skillnaden mellan Sara och Peter i hur de hanterar känslor av att inte leva upp till hur de själva tycker en borde konsumera. Sara berättar angående sin konsumtion:

“Jag vill ju inte offra mina intressen ... då äter jag hellre typ billigt om det är sådana saker som kostar pengar ... och sedan så är [jag] ju bara en värdelös person som i början av månaden lägger in pengar på sparkontot som jag sen går och nallar av resten av månaden när det börjar ta slut”

Hon kommenterar sin egen nyligen inköpta skinnjacka: “[D]e flesta människor borde få ha någon sådan grej [dispens från normen]”. Men följer sedan upp uttalandet: “[M]en det är ju bara bullshit egentligen, är du medveten så borde du inte köpa din jävla skinnjacka” och vid ett senare tillfälle tittar hon på sin skinnjacka och säger, mer till sig själv än till oss, “[H]ur

fan motiverar jag det här ens". Detta kan jämföras med till exempel Peters utläggning av sin egen köttkonsumtion. Peter har försökt övergå till vegetarisk kost flera gånger och försöker äta vegetariskt så mycket som möjligt. Han planerade att inte äta kött i december och beskriver det enligt följande:

"Jag hade tänkt att i december ska jag inte äta kött alls, helt vegetariskt, förutom på julafton, herregud! Men så för några veckor sedan så tänkte jag just det, eftersom jag inte ska köpa kött i december. Då köpte jag ett fett lass med nötkött".

Peter upplever också dissonans och ambivalens, men det tycks inte påverka hans självbild särskilt mycket. Peter var samtidigt den man som från utsagor och kroppsspråk verkade känna mest skam och ångest kring sin egen konsumtion, så jämförelsen mellan de två tolkar vi som talande för skillnaden mellan män och kvinnor i stort. Skillnaderna bestod i huvudsak inte i åsikter, beteendemönster eller sakkunskaper, utan i hur männen och kvinnorna i sina utsagor och kroppsspråk känslomässigt hanterade de motsättningar de alla kände.

Diskussion

Syftet med studien är att undersöka hur åtta studenter vilka identifierar sig själva som medvetna konsumenter, använder politisk konsumtion som strategi för att söka erkännande inför sig själv och andra. På så vis ämnar vi bidra till kunskap om politisk konsumtion. Studien tar särskild hjälp av teoretiska begrepp konstruerade av Pierre Bourdieu. Metoden som används för datainsamling är semistrukturerade intervjuer. Utifrån detta syfte formulerades två frågeställningar som här besvaras i turordning:

- *Vilka strategier använder åtta studenter för att söka erkännande genom politisk konsumtion?*

De strategier som respondenterna sade sig använda var att just konsumera politiskt, men framförallt gällande hur de diskuterar och förhåller sig till politisk konsumtion. Detta gör de genom att; ha ett kritiskt perspektiv på politisk konsumtion; uttrycka att de inte dömer någon som inte konsumera politiskt; erkänna sina egna misstag. Deras kritiska förhållningssätt ser vi som ett uttryck för det slags symboliska kapital som politisk konsumtion genererar i ett visst social sammanhang, och som delvis består av kritisk hållning, sakkunnighet och gemensamma

ideal i form av materiell minimalism. Sammantaget tar sig detta uttryck i ett, vad vi kallar, *självrelexivt habitus*.

- *Vilka blir konsekvenserna av dessa strategier och hur skiljer de sig mellan männen och kvinnorna i studien?*

Konsekvenserna av ovan nämnda strategier var upplevelser av dissonans och ambivalens: dissonans när de intervjuade inte levde upp till sina egna ideal, ambivalens på grund av spänningen mellan deras kritiska hållning gentemot politisk konsumtion och parallella accepterande av densamma. Upplevelser av ambivalens och dissonans gav i sin tur upphov till ångest och skam i olika utsträckning. Utifrån deras utsagor kom vi till slutsats att alla utom två respondenter upplevde ångest och skam i relation till politisk konsumtion. Fyra av fem kvinnor upplevde starkare ambivalens och dissonans än samtliga män. Dessa fyra kvinnor upplevde också kraftigare skam- och ångestkänslor som konsekvens.

Distinktion

Vår teoretiska utgångspunkt är hämtad från Bourdieus forskning om konsumtion och smaker (eller preferenser) som uttryck för social klass (Bourdieu 1984:7). Detta perspektiv har också författarna Adams och Raisborough (2008) som föreslår att politisk konsumtion kan analyseras som ett sätt för medelklassen att skapa en distinktion mellan sig och arbetarklassen. Vi har följt samma teoretiska tradition genom att tolka politisk konsumtion som en strategi för kamp om erkännande, men det är tveksamt om politisk konsumtion används som strategi för klassdistinktion av våra respondenter. Resultatet i studien ska dock tolkas med viss försiktighet eftersom det endast baseras på respondenternas utsagor och beteenden under intervjuerna.

Att det möjligen inte är en fråga om klassdistinktion hindrar dock inte att vara någon annan form av distinktion. Formulerat annorlunda kan vi fråga oss: vilka vill dessa studenter vara och vilka vill de inte vara? Om distinktion utifrån smak, skriver Bourdieu: “[W]hen they [smaker] *have to be justified, they are asserted purely negatively, by the refusal of other tastes [...] tastes are perhaps first and foremost distastes, disgust [...]*” (Bourdieu 1984:56). Detta är i linje med svaren våra respondenter gav, de tycks vara mer säkra på vad de inte vill vara än vad de vill vara. Vi tolkar deras utsagor som att de inte vill vara en omedveten konsument, en person som inte konsumerar politiskt eller bryr sig alls om ämnet. Samtidigt tycks de inte

heller vilja vara en okritisk politisk konsument, det vill säga någon som konsumerar exempelvis ekologiskt eller FairTrade-certifierade produkter, utan att reflektera kring varför och utan att problematisera politisk konsumtion. Den samlade bilden som träder fram i intervjuerna är att de inte vill vara schablonbilden av en politisk konsument, en på slang kallad "Stockholmshipster". Detta är en person som, för att exemplifiera, handlar dyr mat på nischade butiker såsom Paradiset och Urban Deli på Södermalm i Stockholm, är så kallad "trendvegan" och dömer folk som äter kött. Stockholmshipstern är en person som anser sig vara väldigt medveten, men som från ett utifrånperspektiv främst framstår som självupptagen och självgod. Om respondenternas utsagor gällande politisk konsumtion ger uttryck för någon slags distinktion, är det den mellan dem och nämnda hipsterkarikatyr.

De medverkande i studien uttrycker att de på många sätt är privilegierade och att de är medvetna om detta faktum. De söker ett erkännande i bemärkelsen att de vill att andra och de själva ska se dem som någon som är medveten om sin plats i samhället och gör sitt bästa. Ambivalens och dissonans tycks bli både ett medel och en konsekvens av denna kamp för erkännande. När strävan att söka bekräftelse i sig oundvikligen leder till ambivalens, dissonans och motsägelser, uppstår ett olösligt problem: att inte inse och acceptera kritiken av politisk konsumtion, är att *tro* att du är medveten när du inte är det, som Carrington, Zwick och Benjamin (2016) argumenterar för. Att helt välja bort politisk konsumtion på grund av invändningarna som finns, är att ignorera den möjliga positiva inverkan en faktiskt kan göra: "*Väldigt ignorant och privilegierat*", som Gabriel sade. De måste både acceptera att de borde konsumera politisk och att det är djupt problematiskt att helhjärtat acceptera politisk konsumtion som en strategi för strukturell förändring, ekonomiskt och socialt. Att förneka någon av dessa två ståndpunkter vore att inte nå upp till sin egen självbild som "medveten konsument", det vill säga att misslyckas i sin strävan efter erkännande. Deras kluvenhet är på ett sätt det slutliga beviset för att de har lyckats i sin strävan; dissonans och ambivalens visar att de sett och accepterat de tillgängliga perspektiven på politisk konsumtion, ett uttryck för självreflexivitet, vilket på så vis ger dem det erkännande de söker, såväl hos sig själva som hos andra. Kort sagt och talande för hela urvalsgruppen säger Sara: "[M]en så måste alla också få göra som de vill".

Vem är den politiska konsumenten?

Micheletti (2003) efterfrågar studier som svarar på frågan 'vem är den politiska konsumenten?'. Vi ämnar inte svara på den frågan här, men kan trots det ge exempel på en

bild som resultatet talar emot: Szmigin, Carrigan och McEachern (2009) ger en pessimistisk bild av politiska konsumenter, att de är välmenande men misslyckas med att leva upp till sina egna ideal. Carrington, Zwick och Benjamin (2016) går ett steg längre och menar, i linje med Žižek, att misslyckandet är oundvikligt och att konsumenters naiva tro på politisk konsumtion står i vägen för strukturell och politisk förändring. I motsats till bägge dessa perspektiv kritiserade samtliga respondenter i denna studie politisk konsumtion. Vi tolkade deras utsagor som att de *inte* hade en naivistisk tro på hur effektiv politisk konsumtion är som metod för att förbättra arbetsvillkor i fattiga länder eller för att förhindra miljökatastrofer. De ansåg istället att en *bör* konsumera politisk men problematiserade samtidigt fenomenet. Denna reflexivitet är ett centralt resultat i denna studie.

Vad beror skillnaden mellan män och kvinnor på?

Skillnaden mellan män och kvinnor var ett delvis väntat resultat, givet den tidigare forskning som Neilson (2010) och Dietz, Kalof och Stern (2002) publicerat. Trots detta blev vi överraskade över hur stor skillnaden var. Denna uppsats avser inte att förklara vad skillnaden beror på, men i tidigare nämnda artiklar förklaras samma diskrepans mellan män och kvinnor ifråga om politisk konsumtion, med att kvinnor generellt värderar omsorg och relationer högre än män (Laroche et al. 2001). Det är också värt att påpeka att traditionella könsnormer i många sammanhang ger kvinnor större möjlighet att uttrycka känslor och att det kan vara en förklaring till att kvinnorna i denna studie tycktes ha starkare känslor angående sin konsumtion, än männen. Utifrån det teoretiska ramverket skulle en möjlig förklaring kunna vara att kvinnor, i egenskap av att tillhöra en grupp som historiskt sett haft lägre status än män, upplever en starkare press att bevisa sin status för sig själva och andra. Att visa sin status ska här ses som ett av många uttryck för kamper om erkännande. Detta stämmer överens med en del tidigare forskning om kvinnor strävan efter socialt erkända värden (Skeggs & Loveday 2012; Loveday 2016).

Kritik

Vi har valt att presentera resultat och analys genom att varva citat och analytiska resonemang, men ett alternativt tillvägagångssätt kan vara att kvantifiera resultatet och göra tematiserade frekvenstabeller över underrubrikerna i *Resultat och analys*. Efter en avvägning bestämdes dock att på grund av det begränsade omfånget på uppsatsen, innebär denna form av kvantifierad resultatpresentation ett alltför begränsat utrymme för analytiska resonemang.

Vidare, när urvalet endast är åtta personer, bidrar inte en kvantitativ presentation med avsevärt mycket fler insikter än att varva citat och analys, det blir lätt redundant.

En fråga som gäckade oss under undersökningen var huruvida ambivalens, dissonans och de negativa känslorna som följer med dem är en önskad konsekvens av deras strävande efter erkännande, eller om de i själva verket, i sig, ger erkännande? Är skam i sig en form av symboliskt kapital? Detta menar vi är en specifik variation på ett välkänt sociologiskt tema: Hur långt kan beteenden tolkas som en del av en struktur utan att brott begås gentemot respondenters upplevda agentskap? Även en mer strukturellt orienterad sociolog får problem med att förklara alla beteenden hos människor som uttryck för bakomliggande strukturer, samtidigt ligger det i ämnets natur att förklara beteenden och handlande med bakomliggande strukturer och normer. Tidigare i detta avsnitt påpekades att respondenternas dubbla känslor kan ses som bevis på att de har lyckats nå erkännande. Det är vår slutsats, om än med förbehåll.

Vidare forskning

Då respondenterna befinner sig under utbildning, föreslår vi en uppföljningsstudie av samtliga medverkande för att se hur konsumtionsmönster och attityder till politisk konsumtion kan ha förändrats efter att de kommit ut i arbetslivet. En av frågorna i intervjuguiden handlade om hur respondenterna själva tror att deras konsumtion kommer att se ut de närmaste fem till tio åren. De allra flesta trodde att deras inkomst skulle öka och därmed även möjligheten till politisk konsumtion. Samtidigt påpekade två av respondenterna att risken finns att de istället kommer konsumera mer, samt mindre medvetet. Det skulle därför vara intressant att jämföra resultaten mellan denna studie och en uppföljningsstudie om fem år, det vill säga en longitudinell kvalitativ studie.

Det skulle också vara intressant att göra en liknande studie, men med större urval för att på så sätt kontrollera resultaten och se om det är generaliserbart. Likaväl skulle det vara intressant med en studie vars urval har större och mer konkret spridning av klasstillhörighet, så en tydligare kunde jämföra mellan de med arbetar-, medel- och överklassbakgrund. Detta gäller särskilt män med arbetarklassbakgrund, av vilka vi inte hade någon i denna studie. En sådan studie skulle också kunna kontrollera hur väl skam och ångest korrelerar med kön när en konstanthåller för klass.

Referenser

Tryckta källor

Aakvaag, G. (2011). *Modern Sociologisk Teori*. Lund: Studentlitteratur.

Adams, M. & Raisborough, J. (2008). What Can Sociology Say About FairTrade? - Class, Reflexivity and Ethical Consumption. *Sociology*, 42(6): 1165-1182.

Ahrne, G, Svensson, P. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. S.17-31 i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Bourdieu, P. (1984) [1979]. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Abingdon: Routledge & Kegan and Paul Ltd.

Bourdieu, P. (1990). "Fieldwork in Philosophy". I Bourdieu, P. *In Other Words: Towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag AB.

Carrington, MJ., Zwick, D. & Benjamin, N. (2016). The ideology of the ethical consumption gap. *Marketing Theory*, 16(1): 21-38.

Crépault, J-F. (2013). Mapping Political Consumerism in Western Democracies. S. 95-134 i Stolle, D. & Micheletti, M. (red.), *Political consumerism: global responsibility in action*. New York: Cambridge University Press.

Dalgliesh, B. (2014). Zygmunt Bauman and the Consumption of Ethics by the Ethics of Consumerism. *Theory, Culture & Society*, 31(4): 97-118.

Dietz, T., Kalof, L. & Stern, P. C. (2002). Gender, values, and environmentalism. *Social Science Quarterly*, 83(1): 353-364.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. S. 34-54 i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Galli, R. (2012). *Varumärkenas fält. Produktion av erkännande i Stockholms reklamvärld*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis 2012.

Galli, R. (2016). "Medelklassernas varumärkta fack. Tjänstemännen och kampen om klassifikationen". I Anders Björnsson (red.) *Tjänstemännen och deras rörelser. Fackligt arbete bland svenska tjänstemän ur ett hundraårigt perspektiv. En forskarantologi*, 6 i TAM-arkivs skriftserie. Stockholm: TAM-Arkiv.

Giddens, A (1991). *Modernitet och självidentitet*. Göteborg: Daidalos.

Giddens, A. (1994) Living in a Post-Traditional Society. S. 56-109 i Beck, U., Giddens, A., Lash, S., *Reflexive Modernization - Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford: Stanford University Press.

Laroche, M., Bergeron, J. & Barbaro-Forleo, G. (2001). Targeting consumers who are willing to pay more for environmentally friendly products. *Journal of Consumer Marketing*, 18(6): 503–520.

Lidegran, I. (2009). *Utbildningskapital: Om hur det alstras, fördelas och förmedlas*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Loveday, V. (2016). Embodying Deficiency Through 'Affective Practice': Shame, Relationality, and the Lived Experience of Social Class and Gender in Higher Education. *Sociology*, 50(6):1140-1155

Micheletti, M. (2003). *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism and Collective Action*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Micheletti, M. & Stolle, D. (2012). Sustainable Citizenship and the New Politics of Consumption. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 644:88-120.

Neilson, L. A. (2010). Boycott or buycott? Understanding political consumerism. *Journal of consumer behaviour*, 9(3):214-227.

Reay, D. (2004). 'It's All Becoming a Habitus': Beyond the Habitual Use of Habitus in Educational Research. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4):431-444

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. S. 220-246 i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB2.

Skeggs, B. & Loveday, V. (2012). Struggles for value: value practices, injustice, judgment, affect and the idea of class. *British Journal of Sociology*, 63(3):472–490.

Stolle, D. & Micheletti, M. (2013). Reconfiguring Political Participation. S. 31-58 i Stolle, D. & Micheletti, M. (red.), *Political consumerism: global responsibility in action*. New York: Cambridge University Press.

Svensson, P. (2015). Teorins roll i kvalitativ forskning, 208-219 i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Szmigin, I., Carrigan, M. & McEachern, M.G. (2009). The Conscious Consumer: Taking a Flexible Approach to Ethical Behaviour. *International Journal of Consumer Studies*, 33:224–31.

Tobler, C., Visschers, V. H. & Siegrist, M. (2011). Eating green. Consumers' willingness to adopt ecological food consumption. *Appetite*, 57:674-682.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab. ISBN:91-7307-008-4. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wacquant, Loïc. (2008). Pierre Bourdieu. 261-277 i Stones, Rob (red.), *Key Sociological Thinkers*. (2nd ed.). London och New York: Palgrave Macmillan.

Žižek, S. (1989) *The Sublime Object of Ideology*. London, New York: Verso.

Elektroniska källor

FairTrade Sverige (2017). Det börjar med FairTrade. Nedladdad 2017-12-14 från FairTrade Sveriges hemsida, <https://fairtrade.se/lara-mig-mer/det-borjar-med-fairtrade/>

Köttets lustar (2017). *Avsnitt 2: Ett grisliv*. [TV-program]. Sveriges Television, SVT1 14 dec, <https://www.svtplay.se/video/16240422/kottets-lustar/kottets-lustar-sasong-1-avsnitt-2?info=visa&start=auto>

Bilaga 1

Intervjuguide

Korta fakta

- Hur gammal är du?
- Vad studerar du?
- Har du något jobb vid sidan av studierna?

Bakgrund

- Var är du född och uppvuxen?
- När flyttade du till Stockholm?
- I vilken del av Stockholm bor du?
 - Vilken typ av boende?
- Är dina föräldrar födda i Sverige?
- Vad har dina föräldrar för yrke och utbildning?
- Fritidsintressen? Vad brukar du göra när du inte pluggar/jobbar?
 - Vad gillar du för sorts musik, film, böcker, underhållning etc.?

Nära relationer

- Har du en partner?
- Rumskompis?
- Vad har du för vänskapskretsar?
 - Jobb?
 - Skola?
 - Gymnasiekompisar?

Egen konsumtion

- Hur ser din konsumtion ut under en vecka?
 - Vad brukar du handla?
 - Storhandlar du mycket?
 - Lokala småbutiker eller stora butiker?

- Tittar du på priserna? Kilopris, olika märken?
- Har din konsumtion förändrats över tid?
- Kommer den förändras i framtiden? Om såg 5-10 år?

Åsikter om politisk konsumtion

- Vad tänker du när du hör begreppet **politisk konsumtion**.
 - *Miljö*
 - *Arbetsrätt*
 - *Egen hälsa*
 - *Tabu*
 - *Kosmetika*

Dina motiv

- Berätta om dina motiv till att köpa/inte köpa etiska produkter
- Ekologiskt, FairTrade, second hand, tar tåg istället för flyg.
- Bojkott/Buykott av vissa produkter, såsom läder och päls.
 - Exempel på motiv:
 - *Miljöpåverkan: hur det produceras och fraktas*
 - *Produktionsförhållanden: Arbetsvillkor etc.*
 - *Djurrättsfrågor: Djurens levnadsförhållanden i t.ex. Kött- och mejeriindustrin, tester på djur etc.*
 - *Stödja lokalproducerat*
 - *Andra moraliska/politiska motiv*

Social påverkan och förväntningar

- Upplever du att det finns en förväntan på dig att konsumera politiskt?
 - Vad förväntas?
 - Från vem/vilka?
 - Från "samhället i stort"?
- Känner du att förväntningarna påverkar dig i hur du konsumerar? Dvs. hur starkt upplevs förväntningarna?
- Hur starkt påverkar din sociala krets din konsumtion?
- Tror du att din utbildningsnivå påverkar dina konsumtionsvanor?
- Känner du att du har samma press som andra i samhället?
 - Tycker du att alla har samma förväntan? Bör det vara så?
- Tror du att det har en effekt att konsumera politiskt?

- Exempelvis:
- Tror du att FairTrade faktiskt leder till att arbetarna får bättre villkor?
- Tror du att ekologisk mat faktiskt leder till ett mer hållbart jordbruk?

Skam

- Tror du att din konsumtion/icke-konsumtion av politiska produkter är kopplad till *skam*?
 - Hur i så fall?
 - Skam som motiv?
- Jobbar du med plus/minus konto för samvetet?

Andras motiv

- Hur tror du andra tänker kring att handla eller inte handla etiska produkter?
- Vilka motiv tror du att folk i din närhet har?
 - Familj/Vänner/Partner/Kursare/Arbetskamrater
- Finns det giltiga skäl att inte konsumera politiskt?
- Har du upplevt en trend åt motsatt håll, att inte konsumera politiskt?
- Att inte konsumera produkter som ses som mer etiska/hållbara?

Idealkonsumenten

- Kan en tänka sig en idealkonsument?
- Hur ser idealkonsumenten ut?
 - Samhällsnormen?
 - Egna ideal.
- Hur nära känner du att du är den här konsumenten?
 - Har du några i din närhet som du anser skulle kunna ses som en idealkonsument?